

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง ตักริษฐ์ตัวบทอะดิษในหนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีน ของชัยคุหมัมมัด อรัซัด เป็น อับดุลลอฮ์ อัลบันญะรีย์ สรุปได้ดังนี้

5.1.1 ชีวิตประวัติของชัยคุหมัมมัดอรัซัด อัลบันญะรีย์และหนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีน

5.1.1.1 ชีวิตประวัติของชัยคุหมัมมัดอรัซัด อัลบันญะรีย์

ผู้แต่งหนังสือเล่มนี้คือ ชัยคุหมัมมัดอรัซัดมีชื่อเต็มว่า มุฮัมมัดอรัซัด เป็น อับดุลลอฮ์ เป็น อับดุลเราะฮมาน อัลบันญะรีย์ เป็น สัยยิด อาบูบักร์ เป็น สัยยิดอับดุลลอฮ์อัลอัยดรุส เป็น สัยยิดอาบูบักร์ อัศศักรอน เป็น สัยยิดอับดุลเราะฮมาน อัศซากอฟ เป็น สัยยิด มุฮัมมัด เมลา อัดดาวิละฮ์ อัลอัยดรุส ส่วน มารดาของท่านคือ นางสีตีอามินะฮ์ ท่านเกิดในวันพฤหัสบดี 15 ซอฟร ปีศ.ค 1122 ตรงกับวันที่ 19 เดือน มีนาคม ปีค.ศ 1710 ที่ตำบล ลูกขอบัง บันญูร์ เกาะบรูเนียว หรือ กาลีมาตัน อินโดนีเซียซึ่งท่านเป็นบุตรคนแรกจากครอบครัวที่เคร่งครัดในศาสนาอิสลาม ท่านมีภรรยา 11 ท่านมีบุตรด้วยกันทั้งหมด 30 คน และมีทายาทที่เป็นอุละมาอ์ในสมัยต่อมามากมาย

ชัยคุหมัมมัดอรัซัดได้ใช้เวลาศึกษาอยู่ในนครมักกะฮ์กับอุละมาอ์ผู้รู้ และนักวิชาการมุสลิมที่โด่งดังยาวนานถึง 30 ปี ซึ่งนับว่าเป็นระยะเวลาที่ยาวนานมากและสถานที่สุดท้ายที่ท่านได้ไปศึกษาหาความรู้คือนครอัลมะดีนะฮ์ อัลมุเนาวเราะฮ์ ท่านใช้เวลาในการแสวงหาความรู้ที่นั่นเป็นเวลาทั้งหมด 5 ปี

ชัยคุหมัมมัดอรัซัด เป็น อับดุลลอฮ์อัลบันญะรีย์เป็นอุละมาอ์ที่สำคัญของโลกมุสลิมมลายู ท่านเป็นอุละมาอ์ที่มีบทบาทอย่างมากในการเผยแพร่วิทยาการอิสลาม และเป็นผู้หนึ่งที่วางรากฐานอิสลามศึกษาในประเทศอินโดนีเซียและภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะการแต่งและการแปลตำราอิสลามเป็นภาษามลายูหรือที่เรียกกันว่า กิตาบญาวี (Jawi Literature) ท่านมีผลงานทางวิชาการ ที่โดดเด่นทั้งหมด 17 เล่มและมีอีก มากมายที่เป็นภาษามลายูและภาษาอาหรับเกือบครอบคลุมทุกสาขาวิชา เช่น วิชาฟิกฮฺ (ศาสนบัญญัติ) อะกีดะฮ์ (หลักการเชื่อมั่น) ตะเศววุฟ (จริยศาสตร์) ประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ชัยคุหมัมมัดอรัซัด กลับมาเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลามในบ้านเกิดของท่านที่บันญูร์ ให้แก่ปวงชนทั่วไป จึงทำให้มีผู้คนมาศึกษากันมากมาย จนทำให้กษัตริย์เมืองบันญูร์ก็ได้

ศึกษากับท่านเหมือนกัน ซึ่งไม่เป็นที่แปลกสำหรับกษัตริย์เมือง บันญ์รนั้น ได้ปกครองบ้านเมืองอย่าง ยุติธรรมและสงบสุข เพราะท่านได้ศึกษาศาสนาอิสลามกับชัยคุมฮัมมัดอัรซัด อัลบันญะรีย

ชัยคุมฮัมมัดอัรซัดได้เสียชีวิตที่เมือง บันญ์ร ใน 6 เชาวาล ปี ฮ.ศ 1227 ตรงกับ 3 ตุลาคม ปี ค.ศ 1812 อายุของท่านคือ 105 ปี สุสานของท่านอยู่ที่เมืองบันญ์ร

5.1.1.2 หนังสือสะบีลุล อัลมุฮตะดีน

สาเหตุของการแต่งหนังสือเล่มนี้เพราะกษัตริย์ผู้ปกครองเมืองบันญ์ร ได้ขอให้ท่าน เขียนหนังสือเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม เพื่อแก้ปัญหาสังคม ด้วยเหตุนี้ทำให้เกิดจุดประกายในความคิด ของท่านจึงทำให้ท่านได้ค้นหารวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวกับฟิกฮ์อิบาดะฮ์จากหนังสือฟิกฮ์ที่แต่งโดย นักวิชาการรุ่นหลังๆ ในมัซฮับอัชชาฟีอีหรือที่เรียกกันว่าชาฟีอียะฮ์เช่น ชัรฮ มันฮัจของชัยคุฮาการียา อัล-อันศอรี และ มุขนีฮ์ของชัยคุเคาะฎี บ ชัรบีนี เป็นต้นสุดท้ายกลายเป็นหนังสือที่ได้ชื่อว่า สะบีลุลมุฮตะดีน ลิตตะฟีกุฮ ฟิ อัมริดดีน ซึ่งเป็นหนังสือฟิกฮ์ที่เริ่มจากบทว่าด้วย อกุฎฮาเราะฮ์ (ความสะอาด) จนถึงบทสุดท้ายจากหนังสือ คือบทที่ว่าด้วย อัล-อกุฎิมะฮ์ (อาหาร)

รูปแบบในการอ้างอิงตัวบทอะดีษที่ท่านจะระบุผู้รายงานอะดีษไว้ในตอนท้ายหรือ ข้างหน้าของตัวบทอะดีษที่ท่านยกมาเป็นภาษาอาหรับและภาษามาลายูโดยท่านจะระบุสั้นๆ ในกรณี ที่อะดีษมีรายงานในเศาะฮิฮ์อัลบุคอรี และเศาะฮิฮ์มุสลิม หรือหนังสือเล่มหนึ่งเล่มใดในหกเล่ม นอกจากนี้มีอะดีษที่มีจำนวนมากที่ท่านไม่ได้อ้างอิงกล่าวคือท่านจะรายงานตัวบทอะดีษอย่างเดียวโดย ไม่ได้กล่าวว่าใครเป็นผู้รายงานอะดีษ และบางอะดีษท่านจะนำแค่ท่อนหนึ่งของอะดีษเท่านั้น และมี อะดีษมากมายที่ท่านรายงานเป็นภาษามาลายูอย่างเดียวโดยไม่ได้อ้างตัวบทอะดีษที่เป็นภาษาอาหรับ ในหนังสือของท่าน

การเรียบเรียงและลำดับเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้ผู้แต่งได้รวบรวมเนื้อหาจากหนังสือ ฟิกฮ์ต่างๆ ที่ยอมรับในมัซฮับอัชชาฟีอี เช่น หนังสือ มินฮาญญ์ อุกุฎอิลีน ของอิมามนะวะรียเป็นต้น ส่วนสำนวนที่ใช้ในหนังสือเล่มนี้ บางตอนผู้แต่งใช้สำนวนแปลศัพท์ตัวต่อตัวจากหนังสือฟิกฮ์ที่เป็น ภาษาอาหรับและพยายามยึดหลักตามไวยากรณ์ภาษาอาหรับ ซึ่งอาจทำให้ผู้อ่านเข้าใจยาก ในบางครั้ง ผู้แต่งก็ทับศัพท์ภาษาอาหรับโดยตรง หากผู้อ่านขาดความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาอาหรับก็จะเป็น อุปสรรคในการเข้าใจเนื้อหาของหนังสือ ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ศึกษาหนังสือเล่มนี้มักจะอาศัยการเรียนกับ โต๊ะครู ผู้มีความรู้ตามสถาบันปอเนาะต่างๆ เพื่อไม่ให้เข้าใจเนื้อหาคลาดเคลื่อนจากความจริง

หนังสือสะบีลุลมุฮตะดีนตีพิมพ์ ที่โรงพิมพ์ "مطبعة دار احياء الكتب العربية" มัฎบะอะฮ์ ดารุ อัล-อิชยาฮ์ อัล-กุตุบ อัล-อารอเบีย ยะฮ์ โดย อีซา อัล-บาบี อัล-ฮะลาบี ที่ไคโร ประเทศอียิป และพิมพ์ที่ "مطبعة بن هلابي : فطاني، تايلند" มัตบะอะฮ์ เป็น ฮะลาบี ฟีฆอญีย์ ประเทศไทย ได้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้และเข้าเล่มปกแข็งอย่างดี ในการจัดพิมพ์จะรวมหนังสือทั้ง 2 เล่มเป็นเล่มเดียว เล่มที่ 1 มีจำนวนหน้า 250 หน้า ส่วนเล่มที่ 2 มี 269 หน้า

5.1.2 แหล่งที่มาของอะดิษในหนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีน

จากผลการตัดรื้อญัตว์บัพในหนังสือ สะบีล อัลมุฮตะดีน พบว่าแหล่งที่มาของตัวบทอะดิษมาจากหนังสือหมวดต่างๆ ดังนี้

5.1.2.1 หมวดอะดิษ ประกอบด้วยหนังสือชนิดต่างๆ ดังนี้

1. หนังสืออัลญามิอ์ ได้แก่เศาะฮิฮอัลบุคอรีห์และเศาะฮิฮมุสลิม
2. หนังสืออัศเศาะฮฮาฮ ได้แก่ เศาะฮิฮ อิบน์ ฮิบบาน บิ ตร์ตีบ อิบน์ บัลบาน และเศาะฮิฮ อิบน์ กุซัยมะฮ์
3. หนังสืออัศสุนัน ได้แก่ สุนันอะบู ดาหวัด สุนันอัตติรมิซีย์ สุนันอันนะสาอีย์ สุนันอุษนุน มาญะฮ์ สุนันอัตตาเราะฆูนียะห์ และอัศสุนัน อัลกูบรอ
4. หนังสืออัลมะसानีด ได้แก่ มุสนัดอิมามอะฮมัด มุสนัดอัลบัซซุฮาร มุสนัดอัลฮุมาดียะห์ มุสนัดอัब्ดุล เบิน ฮุมาียด มุสนัดอะบี อะวานะฮ์ มุสนัดอะบู ดาหวัด อัฏฏะฆะยาละลีฮ์ มุสนัดอะบี ยะฮยา อัลมุคัลลีฮ์ และมุสนัดฟิรเดาส ของอัดดัยละมีฮ์
5. หนังสืออัลมะอาญิม ได้แก่ อัลมุอญัหม์ อัลกะบิร อัลมุอญัหม์ อัลเอาสัจญ์ และอัมมุอญัหม์ อัศเศาะฆิร ของอัฏฏะฆะบะรอเนีย
6. หนังสืออัลมุสตัดเราะกะกาต ได้แก่ อัลมุสตัดร็อก อะลา อัศเศาะฮิฮัยน ของอัลอากีม อันนัยสาบุรียะห์
7. หนังสือมุวัฏฏะอะอาต ได้แก่ อัลมุวัฏฏะอะฮ์ ของมาลิก เบน อะนัส
8. หนังสืออัลมุค็อนนะฟาต ได้แก่ มุค็อนนัฟอัब्ดุลเราะซซากุ และมุค็อนนัฟอิบน์อะบี ซัยบะฮ์
9. หนังสืออัลอัญญะฮ์ ได้แก่ ซุอบ อัลอิมาน ของอัลบัยฮะกีฮ์ อัลอะดับ อัลมุฟร็อดของอัลบุคอรีห์ และ อัลฮุคัยยะฮ์ อัลเอาเลียฮ์ ของอะบู นุฮัยม
10. หนังสือริฎาล อัลอะดิษ ได้แก่ อัลกามิล ฟิ อัฏฏะฆะฟาฮ์ อัลกะบิร อัลอุก็อยลีฮ์ อัลมััจญ์รูฮีน ของอิบน์ ฮิบบาน และมะอะริฟะฮ์ อัศเศาะฮาบะฮ์ ของอะบู นุฮัยม

5.1.2.2 หมวดอะกีตะฮ์ หรือ อุตุลุดดีน ได้แก่ อัตเตาฮีด ของอิบน์ กุซัยมะฮ์ อัตเตาฮีดของอิบน์ มานะฮ์ อัลอิมาน ของอิบน์ มานะฮ์ อันนุบววะฮ์ ของอัลบัยฮะกีฮ์ และซัรฮ์ อัศสุนนะฮ์ของอัลลาละกาอียะห์

5.1.2.3 หมวดอัคลาฏ และอาดาบ ได้แก่ อัซซุฮุด ของอัब्ดุลลอฮ์ เบน อัลมุบาร็อก และอัซซุฮุด ของอิมาม อะฮมัด เบน ฮันบัล

5.1.2.4 หมวดพะฎอฮิล อัลอะอมาล ได้แก่ พะฎอฮิล อัลอะอมาล ของอิบน์ ซาฮีน และตะอูซีม กัอดร อัศเศาะลาฮ์ ของมุฮัมมัด เบน นัศร อัลมิรวะซีฮ์

5.1.2.5 หมวดอัตรารีก ได้แก่ ตารีก ดิมชุก ของอิบนู อะซากิร ตารีก นัยสาบур ของ อัลฮาгим อักบาร อัลอัศบะฮาน ของอะบู นุอัยม อัตรารีก ของฮัรรอฟีอี๊ และตารีก บัฆดาต ของ อัลเคาะฎิบ อัลบัฆดาดี๊

5.1.2.6 หมวดชะริอะฮ์ หรือ ฟิกฮ์ ได้แก่ อัชชะริอะฮ์ ของอัลฮาญูรีย์ และนิฮายะฮ์ อัลมุฮตาจญ์ ของฮัรรอหมลีย์

5.1.2.7 หมวดทั่วไป ได้แก่ อัลฮะดีษ ของอัลมุคลิส อัฆษาล อัลฮะดีษของอะบู อัชชะยัค มุชกิล อัลอาษาร ของอัญญาอะฮาวีย์ อัลอะฮาดิษ อัลบัตรุลมุเนีร ของอิบนู อัลมุลักกิน ญามิอ อัลอะฮาดิษ ของฮัสสุญญีย์ อัลมุคตาเราะฮ์ ของอัญญาญิยาร์ อัลมัคดิสีย์ และตัยสีร์ อัลจุศูล ของอิบนู อัตตีบะฮ์

5.1.3 สถานภาพของฮะดีษที่มีอยู่ในหนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีน

จากผลการตัดร็จญ์ฮะดีษในหนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีน ทั้งหมด 277 ฮะดีษและมี จำนวนฮะดีษที่ซ้ำกันทั้งหมด 19 บท พบว่าสถานภาพของฮะดีษสามารถสรุปได้ดังนี้

5.1.3.1 พิจารณาด้านประเภทของฮะดีษ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่

1. ฮะดีษมักบูล คือฮะดีษที่มีคุณสมบัติครบทุกประการตามหลักอุลูม อัลฮะดีษมี จำนวนทั้งสิ้น 235 ฮะดีษ หรือ 84.84 %

2. ฮะดีษมัรดูต คือฮะดีษที่ขาดคุณสมบัติฮะดีษมักบูล มีสาเหตุมาจากความบกพร่อง ด้านกระบวนการรายงาน ความบกพร่องด้านความจำของผู้รายงานและด้านคุณธรรมของผู้รายงาน มี จำนวนทั้งสิ้น 42 ฮะดีษ หรือ 15.16 %

5.1.3.2 พิจารณาด้านระดับของฮะดีษ สามารถจำแนกออกเป็น 6 ระดับ ได้แก่

1. ฮะดีษเศาะฮิฮ มีจำนวนทั้งสิ้น 183 ฮะดีษ โดยแบ่งออกเป็นฮะดีษเศาะฮิฮ ลิษาดีฮ 175 ฮะดีษ หรือ 63.18 % และฮะดีษเศาะฮิฮ ลิฆอยริฮ 8 ฮะดีษ หรือ 2.89 %

2. ฮะดีษอะฮัน มีจำนวนทั้งสิ้น 52 ฮะดีษ โดยแบ่งออกเป็นฮะดีษอะฮัน ลิษาดีฮ 9 ฮะดีษ หรือ 3.25 % และฮะดีษอะฮัน ลิฆอยริฮ 43 ฮะดีษ หรือ 15.52 %

ฮะดีษระดับที่ 1 และ 2 ฮะดีษที่มีคุณสมบัติครบทุกประการตามหลักอุลูม อัลฮะดีษ

3. ฮะดีษฎะอิฟ มีจำนวนทั้งสิ้น 26 ฮะดีษ หรือ 9.39 %

4. ฮะดีษฎะอิฟญิดตัน มีจำนวนทั้งสิ้น 9 ฮะดีษ หรือ 3.25 %

5. ฮะดีษเมาฎูอ มีจำนวนทั้งสิ้น 5 ฮะดีษ หรือ 1.81 %

6. ฮะดีษที่ไม่สามารถกำหนดมีจำนวนทั้งสิ้น 2 ฮะดีษ หรือ 0.72 %

ฮะดีษระดับที่ 3, 4 และ 5 มีสาเหตุจาก 3 ด้าน คือ

1) มีความบกพร่องด้านกระบวนการรายงาน

2) มีความบกพร่องด้านความจำของผู้รายงาน

3) มีความบกพร่องด้านคุณธรรม และขาดความน่าเชื่อถือของผู้รายงาน

ส่วนฮะดีษระดับที่ 6 เป็นฮะดีษที่ไม่พบการบันทึกสายรายงาน และสถานภาพของฮะดีษในสำนวนบันทึกโดยอิมามฮะดีษ จึงทำให้ไม่สามารถตัดสินได้

5.1.3.3 พิจารณาด้านข้อบัญญัติของการนำฮะดีษไปใช้เป็นหลักฐานสามารถจำแนกออกเป็น 3 ฮุกุ่ม ได้แก่

1. ฮะดีษที่วาญิบนำไปใช้เป็นหลักฐานกับทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม มีจำนวนทั้งสิ้น 235 ฮะดีษ หรือ 84.84 %

2. ฮะดีษที่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐานกับบางเรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม มีจำนวนทั้งสิ้น 26 ฮะดีษ หรือ 9.39 %

3. ฮะดีษที่ห้ามนำไปใช้เป็นหลักฐานกับทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม มีจำนวนทั้งสิ้น 14 ฮะดีษ หรือ 5.05 %

4. ฮะดีษที่ไม่สามารถกำหนด มีจำนวนทั้งสิ้น 2 ฮะดีษ หรือ 0.72 %

5.1.3.4 ฮะดีษทั้ง 277 ฮะดีษ พบว่ามีการใช้ศัพท์เทคนิคทางฮะดีษที่ใช้กล่าวกับผู้บันทึกที่สำคัญ มีดังนี้

1. ฮะดีษบันทึกโดยอัลบุคอรีและมุสลิมท่านจะใช้ศัพท์ดังนี้ คือ

(رواية بخاري دان مسلم) มี 31 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 21 24 48 49 51 52 68 112 133 134 137 143 164 154 158 168 170 202 204 173 174 175 178 180 181 215 218 220 222 และ 230 (حديث بخاري دان مسلم) มี 9 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 55 60 63 64 65 72 74 105 และ 130 และ (رواه البخاري ومسلم) มี 4 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 11 12 263 และ 274

2. ฮะดีษบันทึกโดยอัลบุคอรีโดยไม่ร่วมกับมุสลิมท่านจะใช้ศัพท์ดังนี้ คือ

(رواية بخاري) มี 7 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 9 81 97 113 142 182 และ 249 และ (حديث بخاري) มี 3 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 71 193 และ 214

3. ฮะดีษบันทึกโดยมุสลิมโดยไม่ร่วมกับอัลบุคอรีท่านจะใช้ศัพท์ดังนี้ คือ

(رواية مسلم) มี 22 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 13 15 17 29 30 44 77 111 121 122 123 124 155 171 188 189 219 223 224 225 226 และ 236 (حديث مسلم) มี 10 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 6 50 54 56 57 58 59 78 106 และ 109 และ (رواه مسلم) มี 3 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 39 40 และ 265

ศัพท์เทคนิคเหล่านี้เป็นเครื่องหมายที่สามารถสังเกตได้อย่างชัดเจนว่าฮะดีษเหล่านี้เป็นฮะดีษเศาะฮิฮ์

4. เจ้าของหนังสือใช้ศัพท์เทคนิคคำว่า (حديث يـغ صحيح) นำหน้าอะดิษ พบว่าไม่ได้เป็นอะดิษ เศาะฮือฮ์ เสมอไปเช่น

(حديث يـغ صحيح) เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขาคิตฮ์ มี 6 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 73 183 198 200 209 และ 243 ที่เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขอยริฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 187 ที่เป็นอะดิษอะสัน ลิขาคิตฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 87 และที่เป็นอะดิษอะสัน ลิขอยริฮ์ มี 4 อะดิษ ได้แก่ อะดิษที่ 199 241 248 และ 272

(حديث صحيح رواية حاكم) เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขาคิตฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 37

5. เจ้าของหนังสือใช้ศัพท์เทคนิคกับอิมามอะดิษอื่นคำว่า (...رواية) นำหน้าอะดิษหรือตามหลังอะดิษ พบว่าสถานภาพของอะดิษมีหลายระดับ ดังนี้

(رواية ترمذي) ที่เป็นอะดิษอะสัน ลิขอยริฮ์ มี 2 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 18 และ 33 และที่เป็นอะดิษฎะอ็อฟ มี 3 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 259 267 และ 268 (رواية ترمذي دان لأينث) ที่เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขาคิตฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 147 ที่เป็นอะดิษอะสัน ลิขอยริฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 66 (رواية ترمذي دغن اسناد يـغ حسن) ที่เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขอยริฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 148 และที่เป็นอะดิษ อะสัน ลิขาคิตฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 150

(رواية أبو داود دان لأينث ٢) ที่เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ลิขอยริฮ์มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 152

(رواية أبو داود دان ابن ماجه) ที่เป็นอะดิษฎะอ็อฟ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 167

(رواية أبو داود دان حاكم) ที่เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขาคิตฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 176

(رواية نسائي) ที่เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขาคิตฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 145

(رواية أحمد) ที่เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขอยริฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 208

(رواية حاكم دان ترمذي) ที่เป็นอะดิษอะสัน ลิขอยริฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 47 และที่เป็นอะดิษฎะอ็อฟ มี 2 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 151 และ 257

(رواية دار قطني) ที่เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขาคิตฮ์ มี 2 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 16 และ 153 ที่เป็นอะดิษฎะอ็อฟ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 260 (حديث ابن مسعود درواية دار قطني) ที่เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขาคิตฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 62

(رواية ابن حبان) ที่เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขาคิตฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 86 ที่เป็นอะดิษเศาะฮือฮ์ ลิขอยริฮ์ มี 2 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 34 และ 206 (رواية ابن حبان دان لأينث) ที่เป็นอะดิษอะสัน ลิขาคิตฮ์ มี 1 อะดิษ ได้แก่อะดิษที่ 232

(رواية بيهقي) ที่เป็นฮะดีษเศาะฮี้ฮฺ ลิฆาติฮฺ มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 229 ที่เป็นฮะดีษอะสัน ลิฆอยริฮฺ มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 100 และที่เป็นฮะดีษฎะอ์ฟ มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 157

(رواية إمام كيت شافعي دان ترمذي دان بيهقي) ได้แก่ฮะดีษที่ 10 ปรากฏว่าสำนวนฮะดีษนี้ไม่มีการบันทึกในหนังสือฮะดีษของอัชชาฟีอีย์ อัตติรมิซีย์ และ อัลบัยฮะกีย์ แต่ถูกบันทึกโดยอิบน์อะดียฺ เป็นฮะดีษฎะอ์ฟญิดตัน

(رواية جماعة درفد محدثين) ได้แก่ฮะดีษที่ 23 เป็นฮะดีษเศาะฮี้ฮฺ ลิฆาติฮฺ

(فد ستغه رواية) ที่เป็นฮะดีษเศาะฮี้ฮฺ ลิฆาติฮฺ มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 35

(فد ساتو رواية) ที่เป็นฮะดีษฎะอ์ฟ ญิดตันมี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 76

(فد سواتو رواية يغ ضعيف) ที่เป็นฮะดีษฎะอ์ฟญิดตันมี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 190

6. เจ้าของหนังสือใช้ศัพท์เทคนิคกับอิมามฮะดีษอื่นคำว่า (رواه) และ (صححه) นำหน้าฮะดีษหรือตามหลังฮะดีษ พบว่าสถานการณ์ของฮะดีษมีหลายระดับ ดังนี้

(رواه أبو داود وغيره و صححه الحاكم وغيره) ที่เป็น ฮะดีษอะสัน ลิฆอยริฮฺ มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 53

7. เจ้าของหนังสือใช้ศัพท์เทคนิคกับอิมามฮะดีษอื่นคำว่า (...حديث) นำหน้าฮะดีษหรือตามหลังฮะดีษ พบว่าสถานการณ์ของฮะดีษมีหลายระดับ ดังนี้

(حديث) ที่เป็นฮะดีษเศาะฮี้ฮฺ ลิฆาติฮฺ มี 4 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 84 83 103 และ 104 และที่เป็นฮะดีษฎะอ์ฟญิดตัน มี 2 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 185 และ 261 และที่เป็นฮะดีษเมาฎูอ์มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 184

(حديث رواية اوله أبو داود) ที่เป็นฮะดีษฎะอ์ฟ มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 132

(حديث حاكم دان لأينن ٢) ที่เป็นฮะดีษอะสันลิฆอยริฮฺ มี 1 ฮะดีษได้แก่ฮะดีษที่ 2

8. เจ้าของหนังสือใช้ศัพท์เทคนิคกับอิมามฮะดีษอื่นคำต่อไปนี้นำหน้าฮะดีษได้แก่

(ستغه درفد دعا يغ منقول) ที่เป็นฮะดีษเศาะฮี้ฮฺ ลิฆาติฮฺ มี 2 ฮะดีษได้แก่ฮะดีษที่ 128 และ 129 และที่เป็นฮะดีษฎะอ์ฟ มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 127

(ستغه درفد يغ منقول) ที่เป็นฮะดีษเศาะฮี้ฮฺ ลิฆาติฮฺ มี 2 ฮะดีษได้แก่ฮะดีษที่ 125 และ 126 ที่เป็นฮะดีษเศาะฮี้ฮฺ ลิฆอยริฮฺ มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 114

(دعا نبی کیت محمد ﷺ) ที่เป็นฮะดีษ อะสัน ลิฆอยริฮฺ มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 150 ที่เป็นฮะดีษฎะอ์ฟ มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 239 ที่ไม่สามารถกำหนด มี 2 ฮะดีษ ได้แก่ฮะดีษที่ 186 และ 240

(ثابت بهواسن نبی ﷺ) ที่เป็นฮะดีษเศาะฮี้ล ลิขาคิตย มี 2 ฮะดีษได้แก่ฮะดีษที่ 118

และ 119

9. เจ้าของหนังสือใช้ศัพท์เทคนิคกับอิมามฮะดีษที่นำเสนอฮะดีษ กุศสัยด้วยคำว่า

(فرمان الله دالم حديث قدسي) นำหน้าฮะดีษ พบว่าเป็นฮะดีษเศาะฮี้ล ลิขาคิตย มี 1 ฮะดีษ ได้แก่ ฮะดีษที่ 229

10. เจ้าของหนังสือใช้ศัพท์เทคนิคกับอิมามฮะดีษอื่นคำว่า (سبدا نبی ﷺ) หรือ คำว่า (سبدا نبی صلى الله عليه وسلم) นำหน้าหรือตามหลังฮะดีษ

ผู้วิจัยพบว่าสถานภาพของฮะดีษประเภทที่ 10 นี้มีหลายระดับ มีทั้ง มาตรฐานสูง ได้แก่หนังสือ อัลญะวามือประกอบด้วยเศาะฮี้ลอัลบุกอริยฺเศาะฮี้ลมุสลิม มาตรฐานปานกลาง ได้แก่ หนังสือสุนันต่างๆ เช่น สุนันของอบูดาวูด สุนันอัตติรมิซียฺ สุนันอันนะสาอียฺ สุนันอิบนุมะญะฮฺ หนังสือมุสนัดของอิมามอะฮมัด หนังสือมุวัฎฎะฮฺของอิมามมาลิก หนังสือมุสนัดของอิมามอัซซาฟิอียฺ หนังสือสุนันอัลกูบรอของอัลบัยฮะกียฺ หนังสือสุนันของ อัฎฎะฮฺบะรอเนียฺ หนังสือมุสตัดรอคของอัลฮากิม หนังสืออัลมะसानีดและหนังสืออัลมุคอนนะฟาตเป็นต้น และมาตรฐานต่ำ เช่น หนังสืออะมัล อัลเยาม์วะ อัลลัฎละฮฺของอิบนุ อัศสุนันียฺ เป็นต้น

คุณสมบัติของฮะดีษประเภท 10 นี้มีทั้งฮะดีษมักบูล และฮะดีษมัรดูค ส่วนระดับของฮะดีษ มีทั้งฮะดีษเศาะฮี้ล ลิขาคิตย และลิฆอยริย ฮะดีษสะสัน ลิขาคิตย และ ลิฆอยริย ฮะดีษฎะฮฺอียฺฮะดีษฎะฮฺอียฺฟุฎิดัน ฮะดีษเมาฎูอ และ ฮะดีษที่ไม่สามารถกำหนด เป็นต้น

5.2 อภิปรายผล

จากการสรุปผลการวิจัยเรื่อง ตักริญญ์ฮะดีษที่ปรากฏในหนังสือสะบิล อัลมุฮตะดีน ของชัยคฺ มุฮัมมัด อรชัด เบ็น อับดุลลอฮฺ อัลบันญะรียฺ ได้พบประเด็นที่สำคัญควรแก่การ อภิปรายมีดังต่อไปนี้

5.2.1 ชัยคฺมุฮัมมัด อรชัด เบ็น อับดุลลอฮฺ อัลบันญะรียฺ

เมื่อพิจารณาถึงชีวประวัติของ ชัยคฺมุฮัมมัดอรชัด อัลบันญะรียฺ ตอนที่ท่านยังเป็นเด็ก นับว่าเป็นผู้ที่โชคดีคนหนึ่งที่ได้มีโอกาสในการศึกษาที่ดีกว่าคนอื่นๆ ในเขตนั้นและในสมัยนั้นเพราะท่านเป็นคนที่เติบโตขึ้นมาในพระราชวังได้ถูกอบรมสั่งสอนด้วยวิชาความรู้จนเป็นเด็กที่มีความเฉลียวฉลาดมีความพยายามหมั่นเพียรในการเรียนรู้และมีจรรยา มารยาทที่งดงามจึงเป็นสาเหตุทำให้ท่านได้

ไปศึกษาต่อที่ต่างประเทศ ซึ่งวิถีชีวิตของท่านสอดคล้องกับท่านเคาะลีฟะฮ์ อุมัร เป็น อับดุลอะซีซ (Abd al-Satār, 1996 : 28)

ท่านได้ศึกษาอยู่ที่ซาอุดีอาระเบียทั้งหมด 35 ปีนับว่าเป็นระยะเวลาที่ยาวนานมากที่ท่านได้อยู่ภายใต้ร่มเงาของความรู้ จนทำให้ท่านเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านวิชาความรู้เกี่ยวกับศาสนาอย่างกว้างขวางเกือบทุกแขนงวิชาทั้งในด้านอะกีดะฮ์ ฟิกฮ์ และตะเศาะวูฟเป็นต้น จึงทำให้ท่านเหมาะสมที่จะเป็นอุละมาอ์ที่มีความน่าเชื่อถือในด้านความรู้ศาสนาอิสลามโดยเฉพาะในประเทศอินโดนีเซียและประเทศที่อยู่ในแถบโลกมลายู ซึ่งการศึกษาของท่านจะสอดคล้องกับชัยคฺ ดาอูด อัลพะฎอนีย์ (Che Daud, 1992 : 4)

ท่านเป็นผู้ที่โชดดีคนหนึ่ง ที่ได้รับการศึกษาจากคณาจารย์ที่มีความคิดหลากหลายไม่ว่าจะเป็นด้านวิชาฟิกฮฺ อะกีดะฮ์ และตะเศาะวูฟ ดังนั้นท่านจึงเป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในสามแขนงวิชาที่เกี่ยวกับอะกีดะฮ์ ฟิกฮฺและตะเศาะวูฟที่มีความสำคัญต่อผู้นับถือศาสนาอิสลามในแถบโลกมลายู และท่านไม่เพียงแค່เรียนรู้อยู่ในสาขาวิชาดังกล่าวเพียงอย่างเดียวแต่ท่านได้พยายามเขียนตำราเกี่ยวกับสามแขนงวิชาดังกล่าวด้วยเพื่อที่จะพัฒนาความรู้แก่โลกมลายู และด้วยเหตุนี้ท่านเป็นที่รู้จักในนามอุละมาอ์ที่มีความเชี่ยวชาญในสามแขนงวิชา (‘Imu tiga serangkai) ซึ่งความเชี่ยวชาญของท่านจะสอดคล้องกับชัยคฺ ดาอูด อัลพะฎอนีย์ (Che Daud, 1992 : 5)

เมื่อพิจารณาผลงานของท่านแล้ว พบว่าท่าน เป็นอุละมาอ์ที่สำคัญของโลกมุสลิมมลายูที่มีความรู้ ความสามารถและมีผลงานที่ประจักษ์อย่างเห็นได้ชัด ในสามด้านคือการพัฒนาสถาบันการศึกษา วิชาการอิสลาม และการทำนุบำรุงวัฒนธรรม ด้วยกับผลงานทั้งสามด้านก็สามารถให้การยอมรับว่า ท่านเป็นบุคคลหนึ่งเทียบเท่ากับบรรดา อุละมาอ์ของโลกมุสลิมมลายู ท่านอื่นๆ ที่มีบทบาทอย่างมากในการเผยแพร่วิทยาการอิสลาม และเป็นผู้หนึ่งที่วางรากฐานอิสลามศึกษาในอินโดนีเซียและภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะการแต่งและการแปลตำราอิสลามเป็นภาษามลายูหรือที่เรียกกันว่า กิตาบญาวี (Jawi Literature) ท่านมีผลงานทางวิชาการมากมาย จนไม่สามารถจะประมาณค่าได้ อาจกล่าวได้ว่าท่านเป็นอุละมาอ์แห่งโลกมลายูที่มีผลงานทางวิชาการมากในสมัยนั้น โดยท่านได้เรียบเรียงและแปลตำราทั้งที่เป็นภาษามลายูและภาษาอาหรับเกือบครอบคลุมทุกสาขาวิชา เช่น วิชาฟิกฮฺ (ศาสนบัญญัติ) อะกีดะฮ์ (หลักการเชื่อมั่น) ตะเศาะวูฟ (จริยศาสตร์) ประวัติศาสตร์ เป็นต้น

ท่านได้เขียนงานนิพนธ์ที่เกี่ยวกับอิสลามหลายเล่มด้วยกัน และงานนิพนธ์ที่โด่งดังที่สุดคือ หนังสือสะปะลิล อัลมุฮตะดีน ลิ อัดตะฟีกุฮฺ ฟิ อัมริ อัดดีน ซึ่งเป็นงานนิพนธ์ที่แต่งขึ้นมาตามแนวทางของมัซฮับอิมามชาฟีอีย์ ซึ่งเป็นหนังสืออ้างอิงของผู้รู้ นักศึกษาและบุคคลทั่วไปที่อยู่ในโลกมลายูและถูกตีพิมพ์ในหลายเมืองหลายประเทศเช่น อียิปต์ อินโดนีเซีย และปัตตานี ประเทศไทย เป็นต้น

นอกจากท่านมีผลงานทางด้านนี้แล้ว เมื่อ พิจารณาถึงการอบรมสั่งสอน ทายาทของท่านแล้วนับว่าท่านเป็นผู้ที่มีความสำเร็จในการอบรมสั่งสอนลูกหลานให้มีการสืบทอดเจตณารมณ์ของท่านซึ่งจะเห็นได้ว่าในจำนวนลูกของท่านสามสิบคนนั้นยี่สิบคนที่ได้ระบุชื่อว่ามีผลงานในด้านวิชาการ และที่ไม่ได้ระบุนั้นมีอีกหลายท่านนับว่าเกินกว่า 60% ในบรรดาทายาทของท่านที่เป็นอุละมาอ์ที่โด่งดังจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับฮะดีษที่กล่าวถึงอุละมาอ์คือ ((وَالْعُلَمَاءُ وَرِجَالُ الْأَنْبِيَاءِ))¹ มีความว่า “และแท้จริงบรรดาอุละมาอ์คือทายาทผู้รับมรดกจากบรรดานะบี ﷺ ” และมีน้อยมากในบรรดาโต๊ะครูที่มีความสำเร็จถึงระดับนี้ นี่เป็นเพราะบะรอกัต (ศิริมลล) ดุอาของพ่อแม่ที่มีต่อลูกหลาน

5.2.2 สถานะของหนังสือสะบีลุล อลมุฮตะดีน

เป็นที่ทราบโดยทั่วกันว่า หนังสือสะบีลุล อลมุฮตะดีน เป็นหนังสือที่ทรงคุณค่า ที่ได้รับการยอมรับจากบรรดาอุละมาอ์ ในโลกมลายูอินโดนีเซีย และภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ เป็นอย่างดี ที่นักวิชาการมุสลิมใช้ในการอ้างอิงและใช้ในการเรียนการสอน โดยเฉพาะชาวมลายูที่อยู่ในเขตฮะรอหมักกะฮ์ และตามโรงเรียนปอเนาะในอินโดนีเซีย มาเลเซีย ไทยแลนด์ บรูไน สิงคโปร์ กัมพูชา เวียดนาม ฟิลิปปินส์และพม่า เป็นต้น หนังสือนี้มีการพิมพ์จำหน่ายจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เป็นเพราะมาจากสาเหตุบางประการคือ ความบริสุทธิ์ใจของ ชัยคมุฮัมมัด อรซัด เบ็น อับดุลลอฮ์ อัลบันญะรีย ใน การรวบรวมและเรียบเรียงหนังสือ สะบีลุล อลมุฮตะดีน สอดคล้องกับฮะดีษของท่าน นะบีมุฮัมมัด ที่ชี้แนะถึงบทบาทสำคัญของการเนียดที่บริสุทธิ์ในการปฏิบัติกิจการงานที่ถูกต้องตามหลักศาสนา อิสลามจะประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุของการแต่งหนังสือเล่มนี้พบว่าท่านแต่งเพื่อแก้ปัญหาสังคมที่ท่านอยู่ด้วยในสมัยนั้น เพราะสังคมในสมัยนั้นต้องการความรู้ในด้านศาสนา เพื่อแก้ปัญหาประชาชาติที่ไม่รู้วิถีชีวิตแบบอิสลาม ซึ่งเป็นสิ่งที่สอดคล้องกับบทบัญญัติของอิสลาม ที่ท่านนบี ﷺ และบรรดาอุละมาอ์ที่รับมรดกสืบทอดจากท่านนบี ﷺ ปฏิบัติกันมาจนถึงปัจจุบัน และเป็นการเหมาะสมแล้วที่ท่านได้ตั้งชื่อหนังสือเล่มนี้ว่า “สะบีลุล อลมุฮตะดีน ลิล อัดตะฟักกุฮฺ ฟิ อัมริดดีน” แปลเป็นภาษาไทยว่า “เส้นทางสำหรับผู้ที่ได้รับทางนำเพื่อทำความเข้าใจสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ” และตามที่ท่านได้กล่าวถึงปีที่ท่านเริ่มกับปีที่ เสร็จสมบูรณ์ นั้นแสดงให้เห็นว่า ท่านได้ใช้ความพยายามในการนิพนธ์หนังสือเล่มนี้รวมระยะเวลาทั้งหมด 2 ปีนับว่าใช้เวลาในการนิพนธ์หนังสือเล่มนี้นานพอสมควร โดยรวมแล้วหนังสือเล่มนี้ถูกนิพนธ์ปีละหนึ่งเล่มรวมเป็นสองปีสองเล่ม

¹ Hadith Sahih : บันทึกโดย Abū Dāwūd, n.d. : 3641.

หนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีนเป็นหนังสือเกี่ยวกับฟิกฮฺ อิบาฮาดัต (บทบัญญัติเกี่ยวกับการประกอบศาสนกิจ) โดยการนำ ฮะดีษของท่านนบี ﷺ เป็นหลักฐาน และถอดความเป็นภาษามลายู-ญาวี ซึ่งบรรดาฮะดีษในหนังสือเล่มนี้มีความสอดคล้องกับทั้งสองด้าน จะเป็นด้วยการพิจารณาตามตัวบทฮะดีษหรือความหมายของฮะดีษก็ตาม การถอดความเป็นภาษามลายู-ญาวีนั้นเหมือนกับหนังสือในหลายสาขาวิชาของบรรดาอุละมาอ์ในโลกมลายูที่ได้แต่งด้วยกับใช้ภาษามลายู-ญาวีทั้งสิ้น สอดคล้องกับ ท่านนบี ﷺ ได้กล่าวว่า ((حَدَّثَنَا النَّاسُ بِمَا يَعْرِفُونَ أَحَبُّونَ أَنْ يُكَذَّبَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ))¹ มีความว่า “ ท่านจงพูดจาปราศรัยกับบรรดามนุษย์ ด้วยสิ่งที่พวกเขาเข้าใจ พวกเขาอยากให้เราเหล่าคนนั้นปฏิเสธพระองค์อัลลอฮ์ ﷻ และเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ หรือ” จากฮะดีษดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าท่านนบี ﷺ สนับสนุนให้พูดและเขียนด้วยภาษาของผู้ฟังผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ง่าย มิเช่นนั้นจะสร้างปัญหาให้กับผู้ฟัง ผู้อ่านอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่ง ภาษามลายู-ญาวีนั้นเป็นภาษามุสลิมส่วนใหญ่ในโลกมลายู

หนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีนมีวิธีการเรียบเรียงที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของ ชัยคุมุฮัมมัด อ์รซัด เป็น อับดุลลอฮ์ อัลบันญะรีย์ ซึ่งท่านได้รวบรวม เนื้อหาสาระ ที่เกี่ยวกับฟิกฮฺอัลอิบาดัต ตามแนวทางมัซฮับอิมามอัชชาฟีอี๋ สำหรับรูปแบบในการอ้างอิงหรือวิธีการนำเสนอ นั้น เห็นได้ชัดว่าท่านมีความพยายามอย่างมากในการอธิบายหัวข้อต่างๆ ของแต่ละหัวข้อ โดยท่าน สามารถหยิบยกหลักฐานจากอัลกุรอาน ตัวบทฮะดีษ และทัศนะของอุละมาอ์ มาประกอบการอธิบายได้อย่างเหมาะสมเพื่อเพิ่มคุณค่าและน้ำหนักของหนังสือให้มีความน่าเชื่อถือ มากขึ้น และที่สำคัญก็คือท่านสามารถแยกหัวข้อย่อยต่างๆ ของเรื่องได้อย่างครอบคลุม นับว่าเป็นเนื้อหาที่สอดคล้องกับอุละมาอ์ในมัซฮับ อิมาม อัชชาฟีอี๋ เช่น อิมามนะวะวี๋ และ ชัยคเคาะฎิบ ฆัรบี๋นี๋ เป็นต้น พร้อมด้วยตรงกับความต้องการของสังคมอาเซียนในยุคนั้นจนถึงปัจจุบันซึ่งอุละมาอ์ในยุคนั้นล้วนแต่เขียนนิพนธ์ที่เกี่ยวกับ ฟิกฮฺอัลอิบาดัตเป็นส่วนใหญ่ เพื่อเป็นคู่มือสำหรับชาวมุสลิมที่อยู่ในแถบโลกมลายู ที่ศึกษาตามปอเนาะและมีสยิดต่างๆ

รูปแบบในการอ้างอิง อัลกุรอานท่านไม่ได้ระบุอาญัตและสุเราะฮ์ ส่วนการเรียบเรียงและลำดับเนื้อหาท่านจะเริ่มต้นด้วยบัสมะละฮ์ ฮัมดะละฮ์ เศาะละวาตและสะลามแก่ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ ครอบครัวของท่าน เศาะฮะบะฮ์ของท่าน และผู้ที่ตามแนวทางของท่านทั้งหลาย ที่มาหลังจากนั้น จะชี้ให้เห็นว่าการเริ่มต้นด้วยสำนวนดังกล่าวเป็นวัฒนธรรมของการนิพนธ์หนังสือของบรรดาอุละมาอ์ในโลกมลายู เช่น ชัยคดาอุด อัลพะฎอนี๋ เป็นต้น และด้วยเนื้อหาที่มาจาก หนังสือฟิกฮฺ ของมัซฮับ

¹ บันทึกโดย al-Bukhāriy, 1422 : 127.

อชชาฟีอีย์ ที่ผู้แต่งได้รวบรวมนั้น จึงกลายเป็นวิชาฟิกฮ์ที่อุละมาอ์และนักวิชาการในโลกมลายูยอมรับว่าเป็นหนังสือที่อยู่ในมัซฮับ อชชาฟีอีย์

สำนวนที่ใช้ในหนังสือ เล่มนี้แสดงให้เห็นว่าเป็น อุปสรรคในการเข้าใจเนื้อหาของหนังสือสำหรับผู้ที่ไม่มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับภาษาอาหรับ เพราะการแปลของท่าน บางตอนท่านใช้สำนวนแปลศัพท์ตัวต่อตัวจากหนังสือฟิกฮ์ที่เป็นภาษาอาหรับและพยายามยึดหลักตามไวยากรณ์ภาษาอาหรับ ในบางครั้งผู้แต่งก็ทับศัพท์ภาษาอาหรับโดยตรง และถ้ามองอีกมุมหนึ่งจะเห็นได้ว่าการที่จะอ่านหนังสือเล่มนี้จะต้องอาศัยการเรียนรู้กับโต๊ะครู ผู้มีความรู้ตามสถาบันปอเนาะต่างๆ เป็นหลัก เพื่อให้เข้าใจเนื้อหาคลาดเคลื่อนจากความจริงตรงนี้เป็นผลดีอีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้แบบตะลิกกี (เรียนกับผู้รู้) เหมือนกับสมัยท่านนบี ﷺ เศาะฮาบะฮ์ และอุละมาอ์ที่ผ่านมา ส่วน หนังสือฮะดีษที่ท่านใช้ในการ อ้างอิงในหนังสือ เล่มนี้แสดงให้เห็นถึงหนังสือฮะดีษที่ใช้โดยอุละมาอ์ฟิกฮ์ โดยทั่วไปซึ่งสอดคล้องกับ อุละมาอ์ฟิกฮ์ในทุกยุคทุกสมัยโดยเฉพาะยุคของอุละมาอ์ในมัซฮับ อชชาฟีอีย์เช่น อิมาม อันนะวะวีย์ เป็นต้น

การพิมพ์เผยแพร่ของหนังสือ เล่มนี้แสดงให้เห็นถึงความต้องการของสังคมมุสลิมที่สามารถอ่านภาษามลายู-ญาวีต่อหนังสือเล่มนี้ตั้งนั้นการตีพิมพ์ไม่ได้พิมพ์เฉพาะในประเทศอินโดนีเซียเพียงอย่างเดียว แต่ถูกตีพิมพ์ในหลายเมืองหลายประเทศด้วยกันเช่น อียิปต์ และพม่า เป็นต้น

5.2.3 มาตรฐานแหล่งที่มาของฮะดีษในหนังสือสะบีลุล อลมุฮตะดีน

บรรดาฮะดีษในหนังสือสะบีลุล อลมุฮตะดีน ได้อ้างฮะดีษในรูปแบบของอชชัฮะดีษ มิได้อ้างฮะดีษในรูปแบบของตำริจญ์ฮะดีษ การอ้างฮะดีษในแนวนนี้เป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาของบรรดาอุละมาอ์มุสลิมส่วนใหญ่ และการอ้าง ฮะดีษ นั้นแบบไม่ เสถียร เช่นบางครั้ง การอ้างอิงตัวบทฮะดีษอย่างสมบูรณ์ บางครั้ง การอ้างอิงส่วนหนึ่งของตัวบทฮะดีษ บ้างครั้ง ขึ้นต้นการอ้างอิงด้วยการระบุผู้บันทึกฮะดีษและท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าว บางครั้ง ขึ้นต้นการอ้างอิงด้วยการระบุผู้รายงานฮะดีษ ท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าว และลงท้ายด้วยระบุผู้บันทึกฮะดีษ บางครั้ง ขึ้นต้นการอ้างอิงด้วยท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าว ลงท้ายการอ้างอิงด้วยระบุผู้บันทึกฮะดีษ และบางครั้ง ขึ้นต้นการอ้างอิงด้วยท่านเราะสูลุลลอฮ์ ﷺ กล่าวว่า เป็นต้น ส่วนการอ้างชื่อของอุละมาอ์ส่วนใหญ่แล้วท่านจะเอา ออก อะลีฟ ลาม มะอริฟะฮ์ เช่น คำว่า อชชาฟีอีย์ ท่านจะเขียนว่า ชาฟีอีย์ อัลบุกอริย์ ท่านจะเขียนว่า บุกอริย์ อัลฮากิม ท่านจะเขียนว่า ฮากิม เป็นต้น

การคัดลอกฮะดีษนั้น มีหลายฮะดีษที่ผู้แต่งผิดพลาดในการคัดลอก ซึ่งไม่ตรงกับตัวบทฮะดีษที่ปรากฏอยู่ในหนังสือฮะดีษต่างๆ เช่นท่านกล่าวว่าฮะดีษนั้นบันทึกโดยอัครมิซีย์ แต่เมื่อผู้วิจัยค้นพบว่าฮะดีษไม่ได้ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มที่ได้อ้าง แต่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มอื่น และ

บ่อยครั้งที่ท่านคัดลอกอะดิษในหนังสืออะดิษไม่ถูกต้องเช่น คำว่า (َو) (ُ) เป็นต้น บางครั้งท่านมีการสลับเปลี่ยน ก่อน หลัง คำ ที่อยู่ในตัวบทอะดิษ เป็นต้น

หนังสืออะดิษที่ท่านใช้ในการอ้างอิง นั้นแสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการตัดריךญ์เพราะหนังสือที่ท่านใช้ในการอ้างอิงนั้นมีทั้ง หนังสือที่เป็นแหล่งปฐมภูมิ ที่มีทั้งมาตรฐานสูง เช่นหนังสือ อัลญะวามือประกอบด้วยเศาะ ฮีฮัลบุกอริยฺเศาะ ฮีฮมุสลิม มาตรฐานปานกลาง เช่นหนังสือสุนันต่างๆ มาตรฐานต่ำ เช่น หนังสืออะมัล อัลยาหมั วะ อัลลัยละฮ์ของอิบนุ อัลสุนนียฺ เป็นต้น โดยทั่วไปแหล่งที่มาของอะดิษสามารถจำแนกออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ หนังสือ มุตุบ อัลอะดิษ และหนังสืออัลอญุชะฮ์

ประเภทที่ 1 แหล่งที่มาของกุตุบ ติสอะฮ์ประกอบด้วยหนังสืออะดิษต่างๆ ตามลำดับคือ เศาะฮีฮอัลบุกอริยฺ เศาะฮีฮมุสลิม สุนันอะบู ดาหวูด สุนันอัตติรมิซียฺ สุนันอันนะสาอียฺ สุนันอิบนุมาญะฮ์ มุวัฏฏะฮ์อัลมาลิก มุสนัดอะฮมัด เบน ฮันบัล และสุนันอัตตารีมียฺ หนังสืออะดิษเหล่านี้ได้รับการนำไปใช้เป็นอ้างอิงโดยสังคัมมุสลิมอย่างกว้างขวางในทุกๆ ด้าน เช่น อะกีดะฮ์ ชะรีอะฮ์ ฮะลาล และฮะรออม การนิกาย์และการหย่า การค้าขายและการลงทุน

การอ้างอิงอะดิษของ ชัยคฺมุฮัมมัด อรฺชัด เบน อับดุลลอฮ์ อัลบันญะรียฺ จากแหล่งเหล่านี้สอดคล้องกับบรรดาอุละมาฮ์ส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอุละมาฮ์ที่ให้ความสำคัญด้าน ฟิกฮฺ อิบาฮาด (บทบัญญัติเกี่ยวกับการประกอบศาสนกิจ) เช่น หนังสือ มินฮา จญ์ อัลญุออลิปีน ของอิมามนะวะ ะวียฺ หนังสือ ตูซฟะฮ์ อัลมุสตาจญ์ ของชัยคฺอะฮมัด เบน ฮะญูร์อัลฮัยษะมียฺ หนังสืออนิฮายะฮ์ อัลมุสตาจญ์ ของชัยคฺอรรอมลี หนังสืออัลมุฆนียฺ ของชัยคฺเคาะฎิบ ชัรบีเนีย หนังสือฟิตฮฺ อัลวัสฎาบ ของชัยคฺชะกาเรีย อัลอันศอริยฺ และหนังสือฟิกฮ์อื่นๆตามมัซฮับ อัซซัฮาฟีอียฺ เป็นต้น

ประเภทที่ 2 แหล่งที่เป็นหนังสือทั่วไป ที่มีใช้หมวดหนังสือดังที่ได้กล่าวข้างต้น อาทิเช่น อัลมุอญัหม์ อัลกะบীর อัลมุอญัหม์ อัลเอาสฎุ และอัมมุอญัหม์ อัลเศาะฆีร์ ของอัลญะฮะบะรอนียฺ อัลมุสตัดร็อก อะลา อัลเศาะฮีฮียัน ของอัลลาอิม อันนัยسابูริยฺ ตารีค ดิมชุก ของอิบนุ อะซากิร ตารีค นัยسابูร ของ อัลลาอิม อัลอะคบะฮาน ของอะบู นุอัยม อัตตารีค ของอรรอฟีอียฺ และ ตารีค บัฆดาต ของ อัลเคาะฎิบ อัลบัฆดาดียฺ มุค็อนนัฟอัศรเราะชะซุซกุก และมุค็อนนัฟอิบนุ อะบี ชัยบะฮ์ซุบ อัลอิมาน ของอัลบัยฮะกียฺ อัลอะดะบ อัลมุฟร็อต ของอัลบุกอริยฺ และ อัลสุลียะฮ์ อัลเอาลียาฮ์ ของอะบู นุอัยม เป็นต้น

หนังสืออะดิษเหล่านี้มักจะถูกวิพากษ์จากอุละมาฮ์อะดิษเมื่อมีการนำอะดิษไปอ้างอิง เนื่องจากมีสองสาเหตุหลักๆ ได้แก่ เงื่อนไขของการคัดเลือกอะดิษของแต่ละท่านไม่สอดคล้องกับ สถานภาพของอะดิษที่ปรากฏ และความรอบคอบของอิมามแต่ละท่านในการกลั่นกรองอะดิษยังไม่ละเอียดพอ สอดคล้องกับอิลฮายฟีศ อับนุ ฮัจญ์ อัลอัศเกาะลันียฺ (Ibn Hajr al-‘Asqālāniy, 1999 : 2/189) ที่ได้อธิบายตอนหนึ่งโดยกล่าวว่า “ในบรรดาหนังสืออะดิษที่นอกจากหนังสือกุตุบ ติสอะฮ์

หรือลิตตะฮ์จำเป็น จะต้องมีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างถี่ถ้วน” เช่นเดียวกับอัลฮาฟิซ อัชชะฮะบีย์ (al-Dhahabiy, n.d. : 1/89-90) และอัลฮาฟิซอัลอิรอกีย์ (al-‘Irāqiy, 1987 : 1/68-67)

การอ้างอิงฮะดีษจากหนังสือที่เป็นฮะดีษหมวดทั่วไปสมควรระดับของฮะดีษเมื่อมีการนำฮะดีษไปใช้เป็นหลักฐาน ทางที่ดีโดยการอ้างผลการตัดสินฮะดีษของอุละมาอ์ที่เชี่ยวชาญเช่น อัชชะฮะบีย์ อัลมุญซิรีย อัลฮัยษะมีย ทั้งยังสามารถวิพากษ์วิจารณ์ผลการตัดสินของอุละมาอ์เหล่านี้ หากท่านมีความรู้ความเข้าใจวิชามุศฎาะละฮ์ อัลฮะดีษ วิชาอัลญูรฮ วะ อัดตะฮะดีล และวิชาตัศรีญ์ อัลฮะดีษ สอดคล้องกับการปฏิบัติของชัยคุมุฮัมมัด นาซิร อัดดีน อัลอัลบานีย (al-Albāniy, 1405 : 1/145)

การอ้างฮะดีษของ ชัยคุมุฮัมมัด อ์รซัด เบ็น อับดุลลอฮ์ อัลบันญะรีย โดยการรวบรวมฮะดีษจากหนังสือฮะดีษประเภทที่ 2 ได้ปฏิบัติเหมือนกับบรรดาอุละมาอ์ท่านอื่นๆ ที่เน้นในด้านฟิกฮ อิบาดัต เช่น อิมามนะวะวีย ชัยคุเคาะฎิบ ชัรบีเนีย เป็นต้น ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ ฮะดีษทุกบทที่นำไปใช้นั้นต้องมีการตัศรีญ์จนกระจางระหว่างฮะดีษที่สามารถพาดพิงถึงท่านนะบีมุฮัมมัด ﷺ อย่างแน่นอนกับฮะดีษที่ไม่สามารถพาดพิงถึงท่านโดยเด็ดขาด ทั้งนี้เนื่องจากจะต้องระมัดระวังในการพาดพิงถึงท่าน ﷺ ในสิ่งที่ไม่ควร จะเข้าข่ายความหมายของฮะดีษที่ระบุว่า โทกหต่อท่าน ﷺ (من كذب علي متعمداً فليتبوأ مقعده من النار) โดยเจตนาเป็นสิ่งที่บาปใหญ่ ดังคำกล่าวของท่านนะบี ﷺ ((من كذب علي متعمداً فليتبوأ مقعده من النار) มีความว่า “ผู้ใดโทกหต่อฉัน (หมายถึงนำฉันไปแอบอ้าง) เขาจงเตรียมที่นั่งของเขาในไฟนรก” เช่นเดียวกันกับการรายงานหรือเผยแพร่ฮะดีษแก่สาธารณชน

5.2.4 การยอมรับฮะดีษในหนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีน

บรรดาฮะดีษใน หนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีน ของชัยคุมุฮัมมัด อ์รซัด เบ็น อับดุลลอฮ์ อัลบันญะรีย ทั้ง 277 ฮะดีษ พบว่า สถานภาพของฮะดีษ โดยพิจารณา 3 ด้านสามารถแยกออกเป็นดังต่อไปนี้

5.2.4.1 ชนิดของฮะดีษ เมื่อพิจารณาด้านการยอมรับฮะดีษในฐานะเป็นแหล่งที่มาของบทบัญญัติอิสลาม แบ่งออกเป็น 2 ชนิด ได้แก่ ฮะดีษมักบูล และฮะดีษมัรดูด

1. ฮะดีษมักบูล โดยพิจารณากระบวนการรายงานและความน่าเชื่อถือของผู้รายงานแต่ละคน ซึ่งเป็นฮะดีษที่สามารถให้การยอมรับมาจากท่านนะบีมุฮัมมัด ﷺ จริง จะให้ฮุกมอิลมีย (حكم علمي) ฮะดีษมักบูลมีจำนวน 235 ฮะดีษ 84.84 % ซึ่งแสดงถึงน้ำหนักของเนื้อหา หนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีน มากกว่าฮะดีษมัรดูดที่มีจำนวน 42 ฮะดีษ 15.16 % โดยพิจารณาความบกพร่อง

¹ บันทึกโดย al-Bukhāriy, 1422 : 1291.

ที่เป็นสาเหตุความมั่วคลิดของฮะดีษ มิใช่มาจากสาเหตุเดียวกัน ความน่าเชื่อถือหรือความบกพร่องนั้น มิใช่พิจารณาด้วยทฤษฎีหรือมาตรฐานของฮะดีษ แต่พิจารณาเฉพาะสายรายงานและสถานะของผู้รายงาน กล่าวคือ กระบวนการรายงาน ความจำของผู้รายงาน และคุณธรรมของผู้รายงานแต่ละคน

2. ฮะดีษมั่วคลิด เมื่อพิจารณาบนหลักพื้นฐานวิชาอุลุม อัลฮะดีษพบว่าแบ่งออกเป็น 3 ระดับด้วยกัน ได้แก่ ฮะดีษฎะอ์อีฟ ฮะดีษฎะอ์อีฟญิดตัน และฮะดีษ เมากูอ ในขณะที่ฮะดีษมักบูล จำแนกออกเป็น 4 ระดับคือ ฮะดีษเศาะฮีฮ ลิขาคีย ฮะดีษเศาะฮีฮ ลิฆอยริฮ ฮะดีษฮะสัน ลิขาคีย และฮะดีษฮะสัน ลิฆอยริฮ

5.2.4.2 ระดับของฮะดีษทั้ง 277 ฮะดีษ เมื่อพิจารณาสภาพของสายรายงานสามารถ จำแนกออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ ฮะดีษเศาะฮีฮ ฮะดีษฮะสัน ฮะดีษฎะอ์อีฟ ฮะดีษฎะอ์อีฟญิดตัน และฮะดีษเมากูอ บรรดาอุละมาอ์มีความเห็นดังต่อไปนี้

1) วาญิบที่จะต้องนำฮะดีษเศาะฮีฮและฮะดีษฮะสันไปใช้เป็นหลักฐานกับทุกๆ เรื่อง ที่เกี่ยวข้องกับอะกีดะฮ์ อิบาคะฮ์ ฮะลาลและฮะรออม การนิกาย์และการหย่า เป็นต้น (al-Nawawiy, 1990 : 48) อิมามอัชชาฟีอียกกล่าวว่า ผู้ใดที่รับรู้ฮะดีษอยู่ในระดับฮะดีษเศาะฮีฮหรือฮะดีษฮะสันซึ่ง เขาไม่ยอมปฏิบัติตามหรือปฏิเสธโดยสิ้นเชิง เขาได้ปฏิบัติในสิ่งที่เป็นฮะรออม (al-Shāfi'iy, n.d. : 158)

2) ฮะดีษฎะอ์อีฟ ฮะดีษฎะอ์อีฟที่มาจากความบกพร่องในกระบวนการรายงาน เช่น สายรายงานที่ขาดตอน เนื่องจากมีผู้รายงานตกหล่นในสายรายงานหนึ่งหรือมากกว่าในช่วงต้น หรือช่วงกลางหรือช่วงท้ายของสายรายงาน หรือมาจากความบกพร่องด้านความจำของผู้รายงาน ฮะดีษ เช่น สับสน หลงลืม การสับสนเปลี่ยน ความจำไม่ดี หรือเรียกว่า ฮะดีษฎะอ์อีฟธรรมดา จำเป็น จะต้องพิจารณา 2 ด้าน คือ

ก. ด้านการปฏิบัติฮะดีษฎะอ์อีฟพบว่า บรรดาอุละมาอ์มีความเห็นที่แตกต่าง กัน (Umar Hasan Fullātah, 1995 : 1/258-259) มีดังต่อไปนี้

ทัศนะที่ 1 อุละมาอ์บางท่านเห็นว่าฮะดีษฎะอ์อีฟไม่อนุญาตให้ปฏิบัติตาม ฮะดีษฎะอ์อีฟโดยเด็ดขาด เป็นทัศนะของอิมามบุคอรี อิมามมุสลิม อิมามอะบู ซามะฮ์ และท่าน อื่นๆ ที่เห็นสอดคล้องกัน เหตุผลคือ เนื่องจากฮะดีษเศาะฮีฮและฮะดีษฮะสันมีมากมายสามารถจะ เลื่อนนำไปใช้เป็นหลักฐานโดยไม่จำเป็นต้องใช้ฮะดีษฎะอ์อีฟเป็นหลักฐานและฮะดีษฎะอ์อีฟไม่ สามารถที่จะระบุยืนยันของฮุกุมได้ เพราะการยืนยันฮุกุมนั้นต้องมาจากฮะดีษเศาะฮีฮและฮะดีษฮะสัน เท่านั้น

ทัศนะที่ 2 อุละมาอ์บางท่านมีความเห็นตรงข้ามกับทัศนะข้างต้นเป็นทัศนะ ของอิมามอะบู ฮะนีฟะฮ์ อิมามอะฮมัด อิมามฮาгим และอิมามอัตติรมิซีย์ เหตุผลคือ ฮะดีษฎะอ์อีฟมี น้ำหนักมากกว่าความคิดของคนโดยเฉพาะเมื่อพบฮะดีษเศาะฮีฮและฮะดีษฮะสัน

ทัศนะที่ 3 อุละมาอ์บางท่านเห็นว่าอนุญาตให้นำอะดิษฎะอ์ไปใช้เป็นหลักฐานเฉพาะกับบางเรื่อง คือ อะดิษฎะอ์ที่กล่าวถึงเรื่องตรีฮิบ การตกเดือนและคุณค่าของอะมาลเท่านั้นและไม่อนุญาตนำอะดิษฎะอ์ไปใช้เป็นหลักฐานเกี่ยวกับเรื่องอะกิตะฮ์และอิบาดะฮ์ อุละมาอ์ ที่ 3 นี้มีความเห็นที่แตกต่างกันในเรื่องของการกำหนดเงื่อนไขในการนำอะดิษฎะอ์ไปใช้เป็นหลักฐาน กล่าวคือ อิมามอันนะวะวีระบุว่าสามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานได้ ไม่ต้องมีเงื่อนไขใดๆ ทั้งสิ้น ในขณะที่อัลฮาฟิซ อิบน์ ฮัจญ์ร อัลอัสเกาะลานียืนยันว่าต้องมีเงื่อนไขครบ 3 ประการ ได้แก่ อะดิษฎะอ์นั้นมิใช่อยู่ในระดับที่ฎะอ์มาก ต้องสอดคล้องกับหลักการทั่วไปของศาสนา และไม่มั่นใจว่าอะดิษฎะอ์นั้นมาจากท่านนะบีมุฮัมมัด ﷺ จริง หากขาดเงื่อนไขหนึ่งเงื่อนไขใดอะดิษฎะอ์นั้นไม่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐาน

จากทั้งสามทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้น พบว่าทัศนะที่ 3 เป็นทัศนะที่ควรยึดปฏิบัติ เนื่องจากมีการกำหนดกรอบของการปฏิบัติตามอะดิษฎะอ์ที่รัดกุม การกำหนดซุกุมที่ชัดเจน และสร้างความมั่นใจของการได้รับผลบุญเป็นอย่างสูง ที่สำคัญสอดคล้องกับการถือปฏิบัติของอิมาม อัซซาฟิอีย์ และอุมมฮูรอูละมาอ์สายอะฮฺล อัลสุนนะฮ์ วัอะ อัลญะมาอะฮ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ก. ด้านการรายงานอะดิษฎะอ์ฟ บรรดาอุละมาอ์ได้กำหนดหลักการรายงานอะดิษฎะอ์ฟ คือ อนุญาตให้รายงานอะดิษฎะอ์ฟได้แต่จะต้องระบุระดับของอะดิษอย่างชัดเจนว่าเป็นอะดิษฎะอ์ฟทุกครั้งเมื่อมีการรายงาน หรือการรายงานอะดิษฎะอ์ฟต้องใช้สำนวนที่คลุมเครือมิใช่ใช้สำนวนชัดเจน ทั้งสองหลักการนี้บังคับใช้กับอะดิษฎะอ์ฟที่เกี่ยวข้องกับ 4 เรื่องคือ ตรีฮิบ ตรีฮิบ การตกเดือน และคุณค่าของอะมาล ส่วนเรื่องอื่นๆ นอกจาก 4 เรื่องนี้ให้หลีกเลี่ยงที่สุด แต่มิใช่บังคับให้หลีกเลี่ยง (al-Nawawiy, 1990 : 85)

3. อะดิษฎะอ์ฟ ถูกัดันและอะดิษฎะอ์ฟ มีสถานะเท่าเทียมกันในสองด้านได้แก่ การนำไปใช้เป็นหลักฐานหรือการปฏิบัติตามและการรายงาน บรรดาอุละมาอ์ลงความเห็นเป็นเอกฉันท์ไม่อนุญาตปฏิบัติตามและรายงานให้แก่สาธารณชนโดยเด็ดขาด (al-Suyūṭiy, 1964 : 1/187)

4. อะดิษฎะอ์ฟที่ไม่สามารถกำหนดนั้น ผู้วิจัยได้ค้นหาอะดิษฎะอ์ฟเหล่านี้ จากหนังสืออะดิษ แต่ไม่พบการบันทึกตัวบท สายรายงาน และสภาพของอะดิษในสำนวนบันทึกโดยอิมามอะดิษ ษ บางอะดิษได้พบในหนังสือฟิกฮ์ แต่มีตัวบทอย่างเดียวโดยไม่มีสายรายงาน จึงทำให้ไม่สามารถตัดสินได้

5.2.5 ฐานะหนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีน

จากข้อค้นพบข้างต้นแสดงให้เห็นว่า หนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีน มีทั้งจุดเด่นและจุดอ่อน

5.2.5.1 จุดเด่น และความพิเศษ ของหนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีนเป็นหนังสือเกี่ยวกับบทบัญญัติด้านการภักดีและอิบาดะฮ์ที่เกือบสมบูรณ์ เป็นหนังสือฟิกฮ์ที่มีหลักฐานจากอัลกุรอาน

และอัลอะดีซ ผู้แต่งมีความพิถีพิถันละเอียดอ่อนในการแปลเอกสารจากหนังสือฟิกฮ์ที่เป็นภาษาอาหรับโดยยึดหลักไวยากรณ์ภาษาอาหรับเป็นหลัก เป็นหนังสือที่ใช้ทำการเรียนการสอนในสถาบันปอเนาะอย่างแพร่หลายนับตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ผู้แต่งหนังสือเล่มนี้ได้วินิจฉัยปัญหาต่างๆ โดยยึดหลักของมัซฮับ อัซฮัซฮาฟีฮีย เป็นหนังสือที่ผู้แต่งได้ระบุนับเดือนปีที่เริ่มแต่งและปีที่แต่งเสร็จ และเป็นหนังสือที่อุละมาอ¹ ได้ยกย่องว่าเป็นหนังสือที่ยอดเยียมมีค่ามากเป็นพิเศษ โครงสร้างของหนังสือสอดคล้องกับโครงสร้างหนังสือในหมวดเดียวกันที่เรียบเรียงโดยอุละมาอสมัยก่อนและสมัยหลัง เช่น หนังสือ อัลมุฮัซซับ ฟิ ฟิกฮ์ อัลอิมาม อัซฮาฟีฮีย ของอัซซิริฮีย หนังสือ มินฮาญญ์ อัลญุฮูมิบีน ของอิมามนะวะวีฮีย หนังสือ ตุซฟะฮ์ อัลมุฮัซซับ ญุญ์ ของชัยคอะฮมัด เป็น ฮะฎูรอัลฮัยษะมีย หนังสือ นิฮายะฮ์ อัลมุฮัซซับ ญุญ์ ของชัยคอะฮมัด หนังสืออัลอิฎนาอ ของชัยคเคาะฎิบ ชัรบีญีย เป็นต้น

5.2.5.1 จุดอ่อนของหนังสือสะบีล อัลมุฮัซซับ

จุดด้อยของหนังสือเล่มนี้คือ การอ้างอิงตัวบทอะดีซหรืออะฮ์ลในหนังสือเล่มนี้ส่วนใหญ่จะไม่ระบุแหล่งที่มาอย่างชัดเจน มีอะดีซที่ไม่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐานและปฏิบัติตามกับทุกๆ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามถึงแม้ว่ามีน้อยก็ตาม และการใช้สำนวนการรายงานการอ้างอิงอะดีซนั้นแบบไม่เสถียรเช่นบางครั้งการอ้างอิงตัวบท อะดีซอย่างสมบูรณ์ บางครั้งการอ้างอิงส่วนหนึ่งของตัวบทอะดีซ บางครั้ง ขึ้นต้นการอ้างอิงด้วยการระบุผู้บันทึกอะดีซ และบางครั้งใช้กับผู้รายงานอะดีซในช่วงต้นของสายรายงานที่รายงานอะดีซมาจากท่านนะบีมุฮัมมัด ﷺ โดยมีได้แยกระหว่างสำนวนที่ใช้กับผู้บันทึกและผู้รายงาน การคัดลอกอะดีซนั้น มีหลายอะดีซที่ผู้แต่งผิดพลาดในการคัดลอก ซึ่งไม่ตรงกับตัวบทอะดีซที่ปรากฏอยู่ในหนังสืออะดีซต่างๆ และบ่อยครั้งที่ท่านคัดลอกอะดีซในหนังสืออะดีซไม่ถูกต้อง บางครั้งท่านมีการสลับเปลี่ยน ก่อน หลัง คำ ที่อยู่ในตัวบทอะดีซ เป็นต้น และหนังสือเล่มนี้ บางคำมีการทับศัพท์เป็นภาษาอาหรับ ซึ่งผู้อ่านจะต้องมีความรู้ด้านภาษาอาหรับพอสมควร

ผู้วิจัยเห็นว่า การมีอะดีซที่ไม่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐานเป็นเรื่องปกติของการแต่งหนังสือในแนวนี้ ทั้งนี้สังเกตได้จากผลงานของอุละมาอส่วนใหญ่ที่แต่งหนังสือเกี่ยวกับฟิกฮ์ อัลอิบาดัต โดยเฉพาะ ตามแนวทางมัซฮับอิมามอัซฮาฟีฮีย สำหรับรูปแบบในการอ้างอิงหรือวิธีการนำเสนอ นั้น เห็นได้ชัดว่าจะมี การอธิบายบายหัวข้อต่างๆ ของแต่ละหัวข้อ โดยหยิบยกหลักฐานจากอัลกุรอาน ตัวบทอะดีซ และทัศนะของอุละมาอ มาประกอบการอธิบายเพื่อเพิ่มคุณค่าและน้ำหนักของหนังสือให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น และการอ้างตัวบทอะดีซนั้นจะอ้างอะดีซเดียวกันหมด อาจจะมีเพิ่มหรือลดไม่มากนัก เช่นในหนังสือฟิกฮ์ ของ อิมามนะวะวีฮีย และ ชัยคเคาะฎิบ ชัรบีญีย

¹ เช่นคำกล่าวยกย่องของชัยคอะฮมัด อัล-ฟะฎอญียและคำยกย่องของชัยครอญีย ซุฟรอนอัล-มะสาวียที่ได้ตรวจทานโดยอิลยาสะยะอูบ อัล-อัซซะรียที่ท้ายบทของหนังสือสาบีลอัลมุฮัซซับ ของชัยคมุฮัมมัดอัรซัด อัลบันญะรีย (Muhammad'Arsyad al-Banjariy, n.d. :2/268-269)

เป็นต้น ผลการตัดทอนในหนังสือฉบับนี้ อัลมุฮตะดีน ฮะดีษที่อยู่ในระดับฮะดีษฎะอ์ฟมี 9.39 % ฮะดีษฎะอ์ฟญิดัตมี 3.25 % ฮะดีษเมาฎูมี 1.81 % ส่วนฮะดีษมัฎบูลมี 84.84 % ซึ่งจำนวนเหล่านี้มีอาจลดมาตรฐานของหนังสือประเภทนี้ได้

เช่นเดียวกันกับการใช้สำนวนรายงานท่านจะใช้ศัพท์เทคนิคทางฮะดีษกับผู้บันทึกด้วยความหลากหลายเช่น (سبدا نبی ﷺ) (دعا نبی) (مباح) (حدیث) (منقول) (روایة) (رواه) (ثابت) (فرمان الله دالم حدیث قدسی) (نہایت) นำหน้าหรือตามหลังฮะดีษ และบางฮะดีษไม่มีคำนำหน้าหรือตามหลังฮะดีษแม้แต่คำเดียว ซึ่งท่านจะนำตัวบทฮะดีษอย่างเดียว ศัพท์เทคนิคเหล่านี้เป็นเรื่องปกติของการแต่งหนังสือในแนวนี้ และเป็นเครื่องหมายที่สามารถสังเกตได้อย่างชัดเจนว่าเป็นฮะดีษ

ด้วยกันกับการตัดทอนฮะดีษใน หนังสือฉบับนี้ อัลมุฮตะดีน จะสามารถปิดช่องว่างจุดอ่อนในเรื่องของการอ้างอิงฮะดีษ ทั้งยังสามารถเลือกฮะดีษนำไปใช้เป็นหลักฐานได้ถูกต้องตามหลักอุลุม อัลฮะดีษ โดยการนำฮะดีษที่อนุญาตไปใช้เป็นหลักฐานเท่านั้นและละเว้นจากฮะดีษต่างๆ ที่ไม่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐานโดยเด็ดขาด

5.3 ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง ตั้ครีญฮะดีษที่ปรากฏในหนังสือฉบับนี้ อัลมุฮตะดีน ของชัยคฺมุฮัมมัดอัรซัด อัลบันญะรียฺ ครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ที่ได้จากการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน ดังนี้

5.3.1 การนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยที่ได้มาจากการวิจัยในครั้งนี้ ควรนำไปดำเนินการเพื่อให้เกิดประโยชน์ได้ดังต่อไปนี้

5.3.1.1 นำผลการวิจัยออกเผยแพร่ โดยนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนในรายวิชา ตั้ครีญ และวิชาที่เกี่ยวข้อง ในระดับอุดมศึกษา เพื่อให้บัณฑิต นักศึกษาได้ศึกษาเรียนรู้ถึงความแตกต่างของระดับและสถานภาพของฮะดีษที่อยู่ในหนังสือฟิกฮฺ อิบาดะฮฺ ทั้งนี้เพื่อให้ นักศึกษาสามารถแยกแยะระหว่างฮะดีษที่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐานและฮะดีษที่ไม่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐาน

5.3.1.2 นำผลการวิจัยออกเผยแพร่ โดยนำไปใช้ประกอบการเรียนการสอนใน ในสังคมมุสลิมเช่นตามปอเนาะและมัสยิดต่างๆ เพื่อให้ประชาชาติมุสลิมได้ศึกษาเรียนรู้ถึงความแตกต่างของระดับและสถานภาพของฮะดีษที่อยู่ในหนังสือฟิกฮฺ อิบาดะฮฺ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถแยกแยะระหว่างฮะดีษที่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐานและฮะดีษที่ไม่อนุญาตนำไปใช้เป็นหลักฐาน

5.3.1.3 จากผลการวิจัยทำให้ทราบถึงระดับและสถานภาพของฮะดีษที่ปรากฏในหนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีน ดังนั้นจึงเป็นแนวทางสำหรับผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับตัจรียะฮ์ฮะดีษ ระดับและสถานภาพของฮะดีษ ซึ่งสามารถเอาเป็นตัวอย่างในการนำรูปแบบการตัจรียะฮ์ไปใช้

5.3.1.4 ควรให้ความสำคัญกับฮะดีษที่มีมาตรฐาน และได้รับการยอมรับจากอุละมาอ์เท่านั้น และไม่ควรรใช้ฮะดีษที่ไม่มีมาตรฐานเพื่อนำมาใช้หรือเผยแพร่ พร้อมด้วยปลุกกระแสให้เกิดความสนใจฮะดีษ ทั้งสองด้านคือ ด้านสถานภาพของฮะดีษ และด้านความหมายและการนำไปใช้และควรมีการศึกษาวิจัยด้วยตัวบทฮะดีษในหนังสือต่างๆ ในรูปแบบตัจรียะฮ์โดยเฉพาะหนังสือที่ใช้เรียนและหนังสือที่นักวิชาการนิยมนำไปใช้อ้างอิง หรือใช้ในการบรรยายสั่งสอนบุคคลทั่วไป

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2.1 ควรศึกษาเรื่อง ตัจรียะฮ์ฮะดีษที่ปรากฏในหนังสือสะบีล อัลมุฮตะดีนโดยทำการตัจรียะฮ์ฮะดีษที่ถูกถอดความเป็นภาษามลายูโดยไม่มีตัวบทที่เป็นภาษาอาหรับ

5.3.2.2 ควรทำการตัจรียะฮ์ฮะดีษที่ปรากฏในหนังสือเล่มอื่นๆของชัยคุมุฮัมมัดฮ์อัรซัด อัลบันญะรีย์

5.3.2.3 ควรศึกษาเรื่อง บทบาทของชัยคุมุฮัมมัดฮ์อัรซัด เป็น อับดุลลอฮ์อัลบันญะรีย์ในการแต่งหนังสือภาษามลายูอักษรญาวีและวิธีการเผยแพร่ศาสนาอิสลามในโลกมาลายู